

Zeitschrift: Romanica Raetica
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 23 (2020)

Artikel: Elemaints d'üna grammatica cumparatistica dal rumantsch : idioms e rumantsch grischun
Autor: Arquint, Jachen Curdin
Kapitel: La preposiziun
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-880982>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 11.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

356 **La preposiziun**

357 **Consideraziuns generalas**

La preposiziun es üna categoria grammaticala chi stabilischa ün rapport süil **chomp lexical**, q.v.d. **tanter sorts da plets** o tanter **gruppaziuns da plets**.

Ella es buna da far ressortir rapports fich variats

<i>Il cudesch <u>da</u> Göri Klainguti</i>	genesa
<i>Il cudesch <u>da</u> Marisa</i>	proprietà o possess
<i>Ün hom <u>d'onur</u></i>	caracterisaziun
<i>El nun es stimà <u>da</u> seis convaschins</i>	indicaziun da l'agent
<i>Els sun <u>da</u> Mustér</i>	citadinanza, derivanza etc.

A verer precis as poja constatar cha la preposiziun stabilischa il rapport tanter ils duos terms, ma i's po eir observar cha'l **rapport tanter ils duos terms cun lur semantissem specific** dà **valur plü precisa** a la **preposiziun**. I's po discuorrer d'ün rapport d'interdependenza.

Minchatant es üna preposiziun directiva dal püt da vista semantic

Teis mantel es aint in s-chaffa.

Minchatant nun ha'la plü ingüna funcziun semantica.

Leo ha dit da spettar amo ün mumaint.

Sortind da simlas observaziuns as poja distinguer in princip trais tips da preposiziuns

preposiziuns **cun valur plaina**

preposiziuns **liadas** al term chi va ouravant o al term chi segua

preposiziuns **vödas**.

358 **Preposiziuns cun valur plaina**

La preposiziun cun valur plaina es insai independenta. Sia valur semantica es definida.

I nu po esser l'intent da quista preschantaziun da dar glistas cumpletas. Quai chi segua es üna tscherna da preposiziuns cun valur plaina ed ün pèr observaziuns sur da preposiziuns fich frequentas.

vall.	put.	surm.	suts.	surs.	rg
<i>aint in</i>	<i>aint in</i>	<i>ainten</i>	<i>ainta</i>	<i>enten</i>	<i>enten</i>
<i>avant</i>	<i>avaunt</i>	<i>avant</i>	<i>avànt</i>	<i>avon</i>	<i>avant</i>
<i>cun</i>	<i>cun</i>	<i>cun</i>	<i>cun</i>	<i>cun</i>	<i>cun</i>
<i>cunter</i>	<i>cunter</i>	<i>ancunter</i>	<i>ancùnter</i>	<i>encunter</i>	<i>(en)cunter</i>
<i>daspö</i>	<i>daspö</i>	<i>davent da</i>	<i>da</i>	<i>dapi</i>	<i>dapi</i>
<i>davant</i>	<i>davaunt</i>	<i>davant</i>	<i>(d)avànt</i>	<i>avon</i>	<i>davant</i>
<i>davart</i>	<i>davart</i>	<i>davart</i>	<i>davart</i>	<i>davart (da)</i>	<i>davart</i>
<i>davo</i>	<i>davous</i>	<i>davos</i>	<i>davo</i>	<i>davos</i>	<i>davos</i>
<i>fin</i>	<i>fin</i>	<i>anfignen</i>	<i>(an)t(r)ocen</i>	<i>(en)tochen</i>	<i>(en)fin</i>
		<i>antochen</i>			
<i>in</i>	<i>in</i>	<i>an</i>	<i>an</i>	<i>en</i>	<i>en</i>
<i>intuorn</i>	<i>intuorn</i>	<i>anturn</i>	<i>anturn</i>	<i>entuorn</i>	<i>enturn</i>
<i>per</i>	<i>per</i>	<i>per (par)</i>	<i>par</i>	<i>per</i>	<i>per</i>
<i>pro</i>	<i>tar</i>	<i>tar</i>	<i>tar</i>	<i>tier</i>	<i>tar</i>
<i>sainza</i>	<i>sainza</i>	<i>sainza</i>	<i>sainza</i>	<i>senza</i>	<i>senza</i>
<i>sün</i>	<i>sün</i>	<i>sen</i>	<i>sen</i>	<i>sin</i>	<i>sin</i>
<i>sur</i>	<i>sur</i>	<i>sur</i>	<i>sur</i>	<i>sur</i>	<i>sur</i>
<i>tanter</i>	<i>traunter</i>	<i>tranter</i>	<i>trànter</i>	<i>denter</i>	<i>tranter</i>
<i>vi (da)</i>	<i>vi (da)</i>	<i>ve (da)</i>	<i>ved/a</i>	<i>vid/vida</i>	<i>vi (da)</i>

359 **cun**

Il chomp elementar da la preposiziun *cun* es quel **sociativ**. Impè da dir be *cun* as pudessa dir *insembel cun* per illustrar quista funcziun.

Fingjà in quista funcziun as vezza cha la preposiziun es fich vitala e, tras quai, expansiva.

vall. *El nu discuorra plü cun mai, daspö quindesch dis.*
surs. *El tschontscha bu pli cun mei.*

Sortind da l'adöver cul verb *discuorrer* fa la preposiziun ün sagl, as cum-bina eir cul verb *dir* e rimplazza là la preposiziun a

vall. *Tü poust esser sgüra, quista dia be cun tai.*

Jau discharà cul pader e forsa cul schlomjader /

Cun mai hana dit: «Armon es ün giuven in uorden ...»

Dal verb *dir* passa la preposiziun al verb *telefonar*.

vall. *Eu telefonarà (= discutirà) eir amo cun meis advocat avant co decider.*

Schi's vuol indichar be l'*adressat* as resta pro la preposiziun *a*

El telefona a la pulizia, a l'ospital.

Quista tendenza expansiva para dad esser ün trat da caracter da la preposiziun cun. In sias funcziuns sintacticass e semanticass è'la fich flexibla.

- vall. Cun bell'ora es quai üna gita fantastica.
Cun tuot quai ch'ella ha pitturà, po'la valair per üna
pittura fich importanta.
Cun tanta prescha nu poust far buna lavur.

Da talas cumbinaziuns es nat eir l'adöver conjuncziunal.

- vall. Cun quai chi nu d'eira avuonda votantas e votants hana
stuvü suspender la decisiun.

Il surmiran *cunhegl tgi*, il sursilvan *cunquei che*, il rumantsch grischun *cunquai che* resguardan la cumbinaziun sco conjuncziun fixa e tilla scrivan insembel.

La locuziun sursilvana *far cun* 'mitmachen', dovrada a bocca spontanmaing e jent eir in möd ironic (... *il sulegl, quel fa bu cun* ...), spievla ün proceder sumgliaint al frances svizzer *je viens avec* ed es ün exaimpel d'üna vart per la flexibilità da la preposiziun, da tschella vart eir per la forza d'interferenza d'üna lingua ferma sco il tudais-ch.

La cumbinaziun da **cun + infinitiv** illustrescha la vitalità expansiva.

- vall. Cun ir her saira sul sulet a spass our d'la stradella
schì n'haja vis sün ün banket 'na bella sfranzinella.
put. Cun scriver quella charta avais fat ün grand sbagl.
surm. Uscheia vogl cun lascher stgisar tot.
El sa stgisa cun deir da betg aveir peda.
surs. Cun far nuot ein ins aunc mai vegnius lunsch.

La cumbinaziun **cun + infinitiv** vain dovrada in rumantsch impè d'üna frasa subordinada modala, temporala o causala etc. In talian as dovressa in tals cas il gerundi. L'exaimpel puter qua sura as preschantess uschea

- tal. Scrivendo quella lettera vi siete messi nei guai.

La cumbinaziun descritta muossa cha la preposiziun cun es dvantada, per uschè dir, la preposiziun modala-instrumentala par excellence.

Ella po gnir colliada eir cul **particip passà**.

- lad.. Alura get oura Gesu cun sü la curuna da spinas
e cun trat aint la chappa da purpura.
El ha chattà seis chan cun tut giò la manaistra.
surm. ... oign tgi sizitava zou utschis cun liia sei igls egls.
surs. Els han anflau el cun sfraccäu il tgau.
Sur Paul reparta ils cedels cun nudau l'adressa.

Ella po eir gnir colliada cun otras **preposiziuns**.

- lad. *Lura get oura Gesu cun sù la curuna da spinas.
Cun oura las curajas nu poust ir a cuorrer.*
- surm. *Igl gigant cun giu la testa.*
- surs. *Cun si capiala para el pli vegls.
Dai quella honta cun en latg.*

Ella as collia perfin cun la preposiziun *sainza*

Anna ha jent il caffè cun sainza zücher.

L'ultim exaimpel **cun + sainza** muossa cha la preposiziun *cun* po, in tscherts cas, perder seis corp semantic o sia valor plaina e d'antar ün term instrumental sco *da* o *a*.

360 **per**

La preposiziun po avair valor locala, temporala, modala (finala, instrumentala). Ella as po cumbinar cun verbs ed influenzer il semantissem da la cumbinaziun. Cha sia multifunzionalità tilla dà vitalità, es plü co natüral.

Aspet local

L'aspet local algorda a la valor cha la preposiziun *PER* vaiva in latin il sen da 'tras'.

- vall. *El vaiva invlidà sia mappa aint il tren. El tilla
ha tscherchada per mar e per terra.
Minchatant, ils ultims ons, giaiv'la pella bos-cha.
Eu nu sa ingio chi saran. Pella loua?*
- put. *Inua hest miss il martè. Guarda! El es giò per terra.*
- surs. *Ei van pigl uaul entuorn.
Ellas ein tudi per las vias.*

Aspet temporal

- vall. *Stat bain, per intant!*
- put. *Per cura stuvais avair glivro la lavur? Per sanda.*
- surs. *Per Nadal mein nus a casa.
Per veta duranta.
In'envitaziun per dumengia.*

Aspet modal

Nüanza instrumentala

Cumbinaziuns cun verbs: *ir per, tschüffer, pigliar, tschaffar per*

vall. *Chi da vo fa il bain dad ir per pan?*
put. *Vo al kiosc per la giazetta!*
Nus gnins per te a la staziun.

vall. *Attenziun, Niculin! Nu tschüffer al chan pella cua.*
surm. *Chel exaimpel è tratg notiers pigls cavels.*
surs. *Ella ha pigliau il pign pils cavels.*
Il tgaun grond ha pigliau il tgaun pign pil cavez.
Nus savevan buca per tgei cantun pigliar.

vall. *Nus ans vain perinclets per telefon.*
Tramettast auncha üna conferma per e-mail?

Nüanza finala

Cumbinaziun *per* + infinitiv

vall. *Martin ha fat da las tuottas per surgnir la piazza.*
surm. *la lavour per veiver.*
surs. *El ha dau in clom per salidar nus.*
El ha buca saviu co far per far quescher els.

Nüanza repetitiva

vall. *di per di, on per on, custab per custab*
surs. *casa per casa*
frida per frida

Nüanza cuntrastiva

vall. *far verer alb per nair*
far verer üna per ün'otra
surs. *El ha dau a mi in meil per in pér.*

Nüanza cumparativa

vall. *Per sia grondezza nun è'l massa greiv.*
put. *Per sia eted es el auncha bain in chamma.*
surs. *Jeu sundel segirs tschien per tschien.*

Nüanza quantitativa

vall. *Per ün püt Martin ha pers la chappa.*
put. *Nus vains clappo la chesa per ün bun preds.*
surs. *El lavura mez per nuot.*
Jeu giavischel quei per la davosa gada.

Nüanza spüramaing modala

- vall. *Ella ha fat quai be per spass.
Per l'amur da Dieu!
I nu vessan tradi da che chi's tratta. Gnanca pel diavel.
Tü quintast tuot per lung e per larg.*
- put. *Ellas m'haun clamo per nom.*
- surs. *Els contan per plascher.
Pi naucli!
Co di ins quei per romontsch?*

La preposiziun *per* sco elemaint vöd da sen

- vall. *El vala per ün galantom.*
- surs. *Ei han eligiu el per president.*

Chi chi piglia *per* mans ün dicziunari bain redat e stübgia l'artichel *per* vezza dalunga cha'l chomp da las preposiziuns muossa trats chi sun tipics pel funcziunar d'üna lingua.

Las duos preposiziuns *cun* e *per*, cun üna tscherna da lur adövers, pon bastair *per* dar ün'idea da la vitalità da las preposiziuns cun valur plaina.

Il DRG o il LRC spordschan purtrets cumplets.

362 **Preposiziuns liadas**

363 Remarchas generalas

Glistas chi documenteschan l'adöver e dan üna buna survista as chatta aint illas grammaticas normativas. Quia vegnan trattats ed exemplifichats ün pèr aspets tipics in connex cullas preposiziuns liadas.

Chi chi discuorra o scriva rumantsch es confruntà minchadi culla dumonda co as cumportar invers ün adöver da las preposiziuns chi'd es o chi para dad esser influenzà dal tudais-ch.

Il cas da *cuntaint / cuntent*

In tudais-ch es l'adjectiv *zufrieden* lià a la preposiziun *mit*. Quai vala *per* la lingua da standard e pels dialects.

Ich bin mit deinem Entscheid zufrieden.

In talian ed in frances, uschea s'impreda, as cumbina l'adjectiv *contento / content* cun la preposiziun *di* resp. *de*.

- tal. *Sono contento della tua decisione.*
- fr. *Je suis content de ta décision.*

Id es cler ch'ün Rumantsch fa ün pêr ponderaziuns, sch'el piglia cugnuschentscha da quista situaziun.

vall. *Ella nun es gnanca zich cuntainta cun sia piazza.*
surs. *El ei buca cuntents cul resultat da siu examen.*

Chi chi's renda quint da la vitalità da la preposiziun *cun* in rumantsch, vezza cha l'adöver po esser influenzà dal tudais-ch, ma el vezza eir cha la cumbinaziun *cuntaint cun* as cunfa cul spectrum d'adöver da la preposiziun *cun* in rumantsch. Cun quai ch'ella po praticamaing perder seis semantissem è'la funcziunalmang stret parainta culla preposiziun *da*, dimena eir cul *di* dal talian e cul *de* dal frances.

Ün cas ün pa sumgliaint es quel da las cumbinaziuns tudais-chas

auf den Bahnhof, auf dem Bahnhof
auf die, auf der Post

S'inclegia cha la «chosa», la viafier e la posta, sun gnüdas transportadas in terra rumantscha nan dal muond da lingua tudais-cha. Da l'uscheditta Svizra Bassa.

Da tschella vart sun la staziun e la posta – hoz suvent cumbinadas cun la butia dal cumün – sco «localitats» automaticamaing liadas in rumantsch al sistem d'orientaziun topografica chi cumpiglia adverbs e preposiziuns. L'adöver da la preposiziun dependa dimena da la posiziun da las «localitats» **in relaziun culla persuna chi discuorra** (cf. eir cif. 345).

Üna persuna chi sta survart giarà

giò'n staziun
giò'n butia.

Üna persuna chi sta suotvart giarà

sün staziun
sün butia.

Üna persuna chi sta dadaint giarà

our in staziun
our in butia.

Üna persuna cha sta dadoura giarà

aint in staziun
aint in butia.

Üna persuna chi sta circa sülla listessa otezza giarà

vi'n staziun
vi'n butia.

Ün scriptur chi descriva ün muond fictiv tscherna forsa fuormas neutralas sco

*a la staziun
in butia.*

Ils exaimpels valladers correspuondan grosso modo a l'adöver in tuot ils idioms.

Interferenzas d'adöver da preposiziuns in tudais-ch as preschaintan adüna darcheu, eir in möd sorprendent.

I's po dudir frosas sco

Ella stess ir daplü suot la gliעד.

Üna tala frasa surpiglia l'adöver tudais-ch da la preposiziun *unter*

Si söt me untar d'Lüt.

A l'interlocutor nu's preschainta sco prüma soluziun per sia percepziun la locuziun rumantscha *ir tanter la gliעד*, dimpersè il model tudais-ch 'unter d'Lüt go' e lura s'exprima'l in rumantsch tenor quel.

Uschea saraja i eir culla locuziun '*auf jemanden warten*', '*uf öpert warta*' chi's preschainta in rumantsch sco

*spettar sün inchün
spitgar sin enzatgi.*

In cuors da rumantsch daja lura qua o là votums chi fan schnöss dschond cha l'adöver concret da *sün* svaglia situaziuns plüchöntsch curiusas.

Chi's stu vess dimena evitar da dovrar la locuziun.

Talas intervenziuns nu tegnan quint dal fat cha la preposiziun *sün* ha eir ella – sco la preposiziun *cun* – la facultà da dvantar ün **elemaint stretta-maing funcziunal**, praticamaing vöd da cuntgnü semantic.

Adonta da quai para l'interferenza clera in cas sco

Co dschessast quai sün talian?

chi vain dovrà sper

*Co dschessast quai per talian?
Co dschessast quai in talian?*

Interessanta es la cumbinaziun da las preposiziuns cul verb *respuonder*, resp. *dar resposta*.

La preposiziun *a* as preschainta, schi's tratta da persunas. La preposiziun *sün*, plüchöntscha, schi's tratta da «chosas».

- vall. *Eu n'ha invlidà da respuonder a Dumeng.
I nun han amo dat resposta sün sia dumonda da fabrica.*
- surs. *Cun grond retard ha la vischnaunca lu rispundiu a nosa dumonda.*

D'ün cas simil as tratta pro'l verb *pensar*. L'adüs es: *pensar ad inchün, pensar sün, ad, vi dad alch.*

- vall. *Pensa a mai, avant co vender quist purtret ad inchün oter. I'm displascha. Her saira nun haja pensà sün quai.
Hast serrà las fanestras avant co partir? Na, eu nun ha pensà vi da quai. Obain: Eu nun ha pensà landervia.*

Chi chi observa precis, sa chi s'es in tentaziun da dovrar *pensar vi da* o *pensar sün*, eir schi's tratta da persunas. I para chi saja uschea cha, al mumaint chi's voul esser plü explicit, as tscherna **la soluziun plü concreta** e's s-chivischa la preposiziun vöda da sen.

364 Preposiziuns liadas al verb

365 Exaimpels per la cumbinaziun verb + prep. + nomen

Preposiziun dominanta: *a*

		chosa	persuna
lad.	<i>s'adüsar</i>	<i>a, vi da</i>	–
	<i>assister</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>correspuonder</i>	<i>a</i>	
	<i>crajer</i>	<i>a, in, vi da</i>	<i>a</i>
	<i>as participar</i>	<i>a, vi da</i>	–
	<i>renunzchar</i>	<i>a</i>	–
surs.	<i>s'adressar</i>	<i>en</i>	<i>a</i>
	<i>corrispunder</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>preparar</i>	<i>per, sin</i>	<i>a</i>
	<i>sendisar</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>sevolver</i>	<i>per, en</i>	<i>a</i>

Preposiziun dominanta: *da*

		chosa	persuna
lad.	<i>s'algordar</i>	<i>da, vi da</i>	<i>da</i>
	<i>s'allegrar</i>	<i>da, sur da</i>	–
	<i>as cuntantar</i>	<i>da, cun</i>	–
	<i>dependar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>derivar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>s'inquietar</i>	<i>da, pervi da, per</i>	
	<i>rier</i>	<i>da, sur da</i>	<i>sur da</i>
	<i>as separar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>as svarguognar</i>	<i>da, pervi da</i>	<i>da</i>

surs.	<i>s'abstener</i>	<i>da</i>	
	<i>sedeliberar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>selegrar</i>	<i>da</i>	
	<i>seregurdar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>setractar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>

366 Exaimpels per la cumbinaziun verb + prep. + verb a l'infinitiv

Preposiziun *a*

lad.	<i>s'adüsar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>cumanzar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>güdar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>imprender</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>ir</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>as metter</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>muossar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>verer</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
surs.	<i>entscheiver</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>gidar</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>ir</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>semetter</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>vegnir</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>

Importanta es la cumbinaziun *vegnir a far enzatgei* chi serva a fuormar il futur (cf. cif. 240).

Da manzunar es in quist connex eir la cumbinaziun **a + gerundi** in sursilvan / sutsilvan. La preposiziun *a* sarà statta liada als verbs dal movimaint + *a* + gerundi. Hoz es la preposiziun *a* da resguardar sco elemaint antepost e lià al gerundi, independent dals verbs chi precedan (cf. cif. 220, 221).

La Val Müstair preferischa in divers cas la colliaziun cun *da*. Ella s'aprosma cun quai a l'adöver sco ch'el as preschainta in S. Là es la colliaziun cun *da* plü frequainta co in E.

Preposiziun *da*

lad.	<i>cumandar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>giavüschar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>finir</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>provar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
surs.	<i>calar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>cumandar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>emprender</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>giavischar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>mussar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>sespruar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>

367 Preposiziuns liadas a l'adjectiv

Schi s'observa las colliaziuns liadas a l'adjectiv, schi's vezza bain svelto cha la preposiziun *da* es bler plü ferma co la preposiziun *a*.

Adjectiv + *a* + nomen

lad.	<i>abel</i>	<i>a</i>	surs.	<i>egual</i>	<i>a</i>
	<i>fidel</i>	<i>a</i>		<i>fideivel</i>	<i>a</i>
				<i>prompt</i>	<i>a, per</i>

Quistas cumbinaziuns sun magari artificialas. La lingua currainta preferischa construcziuns plü concretas e s'inserva p. ex. da l'infintiv. Cun quai pass'la per regla ad üna colliaziun culla preposiziun *da*. In oters cas prouv'la da passar da l'*a*, massa sblach, ad üna fuorma preposiziunala plü concreta e's decida p. ex. per la preposiziun *per*.

Adjectiv + *da* + nomen

lad.	<i>liber da</i>	surs.	<i>libers da</i>
	<i>sgür da</i>		<i>segirs da</i>
	<i>persvas da</i>		<i>perschadius da</i>
	<i>superbi da</i>		<i>loschs da</i>

Per illustrar la vitalità da la preposiziun *da* basta d'observar co cha la lingua as cumporta invers problems da neologissem.

Per '*Gasbeleuchtung*' as preschaintan las seguintas soluziuns:

lad.	<i>igluminaziun da, cun gas</i>
surs.	<i>illuminaziun a gas</i>
rg	<i>illuminaziun a, da gas</i>

La lingua currainta preferischa la fuorma cun *da*. Quai nu vuol dir oter co cha la preposiziun *da* po indichar eir **il mez** e na be **il material**. In Engiadina nu's faja cas da dovrar üna fuorma sco *mulin da vent*. La preposiziun *da* serva ad indichar cha'l mulin **funcziuna cul mez** dal vent.

Implü

vall.	<i>ögliers da sulai</i>	v. d. cunter l'irradiaziun dal sulai
put.	<i>orgel da maun</i>	v. d. tud. 'Handorgel'.

D'incuort, in ün'emischiun da televisiun dà il moderatur l'impuls

put. ... *ed ir culla barcha da vela ...*

L'intervistada respuonda

vall. *Schi, la barcha a vela ...*

La preposiziun *a* para da gnir dovrada spontanmaing, impustüt sch'ella es cumbinada in ün term unic, sco p. ex. in *assavela*. A far ün'analisi precisa nu vain l'*a* in *assavela* probabelmaing plü resenti sco preposiziun dimpersè sco desinenza dal prüm elemaint dal pled *assavela*.

L'adöver da las preposiziuns in rumantsch es stübgia in singuls artichels, dedichats a singulas preposiziuns. Ün stüdi approfondi sur dal sistem inter ed intrat furniss probabelmaing resultats magari interessants.

368 **La conjuncziun**

369 Consideraziuns generalas

Schi's tschercha da categorisar las conjuncziuns in lur funcziun da colliar **pleds o parts da la frasa**, as poja constatar ch'ellas espriman impustüt trais rapports, q. v. d.

coordinaziun	p. ex.	<i>e, o, ma, ni</i>
cumplettaziun	p. ex.	<i>cha 'dass', scha 'ob'</i>
subordinaziun	p. ex.	<i>perche cha, a cundiziun cha, cun quai cha.</i>

370 **Rapport da coordinaziun**

In quist rapport funcziunan las conjuncziuns ün pa sco segns matematics. Schi's stübgia las grammaticas dals idioms, schi's vezza cha las distincziuns da caracter logic-semantic as müdan tuot tenor che concepziun chi regna pro la redacziun respunsabla. La grammatica tradiziunala, influenzada da las distincziuns dovradas pel latin, distingua

Rapport copulativ Las conjuncziuns enumereschan e lian

vall. *Sün quist territori nu das-cha gnir paschlià.
Quai vala per muvel gross sco eir per muvel manü.*

Rapport adversativ Las conjuncziuns indichan opposiziuns
e fan resortir cuntrasts

surs. *Nus havein vuliu salidar el, mo el era buca a casa.*

Rapport causal Las conjuncziuns indichan il motiv

vall. *Ella durmiva. Perquai nu tilla vaina clomada al telefon.*

Rapport conclusiv Las conjuncziuns espriman conclusiuns

surs. *Bien pia, lein schar la caussa per bien.*